HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume: 13, Issue: 1, February 2021
www.historystudies.net

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA HASTANE AÇMA GİRİŞİMİ ve DOKTOR STÉCOULİS

Hospital Opening Attempt in Istanbul During Abdulhamid II Period and Doctor Stécoulis

Dr. Pelin İSKENDER KILIÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
pelini@omu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8755-5989

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 21.12.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 20.01.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.983

Atıf – Citation: Pelin İskender Kılıç, "II. Abdülhamid Döneminde İstanbul'da Hastane Açma Girişimi ve Doktor Stécoulis", *History Studies*, 13/1, Şubat 2021, s. 187 – 199.

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

HISTORY STUDIES
Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi
International Journal of History
13/1, Şubat - February 2021
187-199
Araştırma Makalesi

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA HASTANE AÇMA GİRİŞİMİ ve DOKTOR STÉCOULİS

Hospital Opening Attempt in İstanbul During Abdulhamid II Period and Doctor Stécoulis

Dr. Pelin İSKENDER KILIÇ

Öz

Osmanlı Devleti'nde askerî hastanelerle başlayan hastane inşa etme faaliyetleri bilhassa salgın hastalıklar, savaşlar, göçler ve Tanzimat ile birlikte çeşitli kamusal hizmetlerde olduğu gibi halk sağlığı anlamında da yeni kurum ve kuruluşların kurulmasına, yeni düzenlemelerin yapılmasına sebep olmuştur. II. Abdülhamid Dönemi'nde, başta İstanbul olmak üzere ülkenin birçok yerinde ihtiyaç duyulan birimler dikkate alınarak hastaneler inşa edilmiş, mevcut olanlara eklemeler yapılarak geliştirilmiştir. Bütün bunlar yapılırken alanında uzman kişilerin bilgisine başvurularak layihalar istenmiştir. Felemenk asıllı Doktor Stécoulis'in II. Abdülhamid'e sunduğu layihadan hareketle bu dönemde bir hastanenin inşası için nelerin dikkate alındığını görmek mümkündür. 1883 tarihli bu layihada Nişantaşı ya da Maçka'da yapılması düşünülen umumi hastanenin 1884 yılı kışına kadar hizmete girebileceği ifade edilmiştir. Ancak bu tarihte ve sonrasında bu özelliklere sahip bir hastanenin bu bölgede inşa edildiği tespit edilememiştir. Fakat belirtilen bölgelerde ya da yakınlarında daha önceden mevcut olan hastanelere layihada da önerildiği üzere mali şartlar da göz önünde bulundurularak ihtiyaçlar doğrultusunda eklemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Dr. Stécoulis, hastane, sağlık

Abstract

In the Ottoman Empire, the hospital building activities, which started with military hospitals, led to the establishment of new institutions and organizations in terms of public health, especially in the context of epidemics, wars, migrations and the Tanzimat, as well as various public services. During the reign of Abdülhamid II, hospitals were built by taking into account the units needed in many parts of the country, especially in Istanbul, and developed by making additions to the existing ones. While doing all this, layiha were requested by referring to the knowledge of experts in the field. It is possible to see what was taken into consideration for the construction of a hospital in this period, based on the manuscript presented to Abdulhamid II by Dutch doctor Stécoulis. As stated in this layiha dated 1883, it was stated that the public hospital, which was planned to be built in Nişantaşı or Maçka, could be put into service until the winter of 1884. But, it has not been determined that a hospital with these features was built in this region on and after this date. However, additions were made to hospitals that were previously existing in or near the specified regions, in line with the needs, taking into account the financial conditions, as suggested by the layiha.

Keywords: Abdülhamid II., Dr. Stécoulis, hospital, health

Giriş

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde sağlık ile ilgili kurumlar, Selçuklu Devleti'nin bir devamı niteliğindeydi. Sağlık hizmetleri, devlet adamları veya varlıklı kişiler tarafından vakıf sistemi ile toplumun hizmetine Darü'ş-şifa, Darü's-sıhha, Bimarhane, Tımarhane, Şifahane gibi adlarla ifade edilen yapılarda sunulmaktaydı. Bu yapılar, her türlü ihtiyaç sahibi hastalara din, dil, ırk, zengin, fakir ayrımı yapmaksızın sağlık hizmeti vermek amacıyla inşa ettirilmiştir. Bu kurumlarda ilaçlar ve yiyecekler, vakıf kurumu olmaları nedeniyle hastalara ücretsiz verilirken, tedavileri de ücretsiz yapılmıştır.[1] Darü'ş-şifaların vakfiyesinde doktorların, cerrahların, kehhallerin, eczacıların, hastabakıcıların hastalara karşı görevleri ile yine hastane personeli olan aşçı, vekilharç, çamaşırcı, temizlik işleriyle ilgilenenler, bevvap, bahçıvan, çöpçü, tellak ve külhancının görevleri ve alacakları ücretler kayda bağlanmıştır. Ayrıca vakfiyede, Darü'ş-şifanın bir günlük masrafı ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.[2] Genel itibarıyla Darü'ş-şifaların mimari yapısı birbirine çok bezemektedir. Eyvanlı, büyük, gösterişli ve sağlam yapılardır. Külliye olarak adlandırılan yerleşkelerde yapılmıştır ve bahçe düzenlenmesine önem verilmiştir.[3]

Osmanlılar, Selçuklulardan kalan Darü'ş-şifalara ek olarak yeni Darü'ş-şifalar ve sonrasında hastaneler inşa etmiş, sağlık teşkilatlanmasına önem vermişlerdir.[4] Osmanlıların yaptırdığı ilk hastane, I. Bayezid döneminde 1399'da yaptırılan ve Yıldırım Külliyesi içinde yer alan Bursa Hastanesi'dir. Burada "Darü't-tıb" (tıp okulu), doktorların eğitim gördüğü yerdir. Hastanede bir okul odası ve doktor olan bir öğretmen vardır.[5] Osmanlı Devleti'nde tıp uygulamaları, sağlık koşulları ve hastane yapıları açısından modern anlamda inşa edilen ilk hastanenin, III. Selim'in (1789-1807) padişahlığı döneminde, askerî alanda yapılan ıslahat hareketlerine paralel olarak inşa edildiği ifade edilmektedir. 1799 yılında "Nizam-ı Cedid" ordusunun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için yeni kışlada, ilk çağdaş Osmanlı hastanesi olan Levent Çiftliği Hastanesi inşa ettirilmiştir.[6]

XIX. yüzyıla gelindiğinde Batı tarzında sağlık teşkilatı ve kurumları oluşturulmaya başlanmış, sağlıkla ilgili yeni düzenlemeler gündeme gelmiştir. Bu yüzyılda bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu sağlık hizmetlerinin önemi anlaşılmıştır. III. Selim Dönemi'nde, 1800 yılında Üsküdar'da inşa edilen Selimiye Kışlası'nda bir hastane kurulmuştur. Daha sonra Tersane yakınlarında, veba ve kolera gibi bulaşıcı hastalıkları tedavi etmek ve gerektiğinde karantina olarak kullanmak amacıyla bir hastane inşa ettirilmiştir.[7] III. Selim'in tahtan indirilmesinden sonra hemen her alanda önemli ıslahatların yapıldığı II. Mahmut Dönemi'nde, sağlık alanında da önemli gelişmeler olmuştur. Açılan askerî hastanelerin yanı sıra 1836'da Edirnekapı'da Mihrimah Sultan Camii avlusunda ilk sivil hastane açılmış ve Gureba adı ile sekiz yıl hizmet vermiştir.[8]

Özellikle 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte sivil sağlık kuruluşlarıyla ilgili önemli gelişmeler olmuştur. 1840'larda salgın ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önlenmesi

[1] Ahmet Acıduman, "Darü'ş-şifalar Bağlamında Kitabeler, Vakıf Kayıtları ve Tıp Tarihi Açısından Önemleri-, Anadolu Selçuklu Darü'ş-şifaları Özelinde", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 63 (1), 2010, s.9-10.
[2] Feryal Saygılıgil Gündüz, *Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Kadınlara Hizmet İçin Açılan Hastane ve Klinikler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1999, s. 23-24.
[3] Haluk Songur - Tuba Saygın, "Şifahaneden Hastaneye: Sağlık Kuruluşlarının Değişimine Genel Bir Bakış", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.19 (1), 2014, s. 198-212.
[4] Bkz. Necati Çavdar - Erol Karcı, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması'na Dair Bibliyografik Bir Deneme", *Turkish Studies*, 9/4, 2014, s. 255-286.
[5] Nil Sarı, "Educating the Ottoman Physician (Osmanlılarda Doktor Eğitimi), *Tıp Tarihi Araştırmaları*, (2), 1988, s. 40.
[6] Yıldırım Yavuz, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Sağlık Kuruluşları", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 1988, s. 123-124.
[7] Agm., s. 125.
[8] Asaf Ataseven, "Gureba Hastanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 202.

amacıyla kurulan Karantina Teşkilatı, önemli bir adım teşkil etmektedir. 1843'te Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan'ın adıyla Batı tıp anlayışına uygun bir sivil hastane inşa edilmiştir. Hastane genel sağlık koşulları göz önüne alınarak, kent içindeki yerleşme alanlarından biraz uzakta Yenibahçe'de ağaçlar içinde bir bahçeye inşa edilmiştir.[9]

Teşkilatlanma açısından 1861 yılında çıkarılan "Tababet-i Belediye İcrasına Dair Nizamname" ile sağlık hizmetleri özellikle de doktorluk yasal bir dayanağa bağlanmıştır. Buna göre tıp diploması olmayanlar, bu mesleği icra etmeyecektir. Bu nizamnamede doktorluk, eczacılık ve ebelikle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Başta doktorlar olmak üzere sağlık çalışanları, belirli bir denetim altına alınmıştır.[10] Ülkedeki doktorların nitelikleri ve sayıları kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Gerek askerî tıp okulu gerekse sivil tıp okulunun idaresi ile eğitim-öğretimde görev almaları amacıyla Batı ülkelerinden doktor ve bilim adamları ülkeye davet edilmiştir. Gelen yabancı doktor ve eğitimcilerin uyguladığı modern eğitim usulleri ve modern tıp uygulamaları, bu alanda çok önemli katkılar sağlamıştır. Bu dönemde doktorlar genellikle askerî doktorlar ya da yabancı doktorlardır. Bu nedenle sivil nitelikte doktorların yetiştirilmesi ve bu doğrultuda bir tıp okulunun açılması gerekli görülerek, 1866'da sivil tıp okulu açılmıştır. Daha sonra 1871 yılında taşraya doktor gönderilmeye başlanmıştır. Atanan bu doktorlar hem halk sağlığı hem de tedavi edici sağlık hizmetlerini yerine getirmekle görevlidir. İl merkezlerinde, ilin tüm sağlık işlemlerinden sorumlu Sağlık Müdürlükleri kurulmuştur.[11] Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ilk mezunlarını 1874'te vermiştir. Bu tarihte okuldan 25 doktor mezun olmuştur.[12]

Tanzimat Fermanı ile başlayan süreçte bir takım haklar elde eden gayrimüslimler de zaman içerisinde kendi hastanelerini açma girişiminde bulunmuşlardır. Açılan hastaneler, din adamlarının idaresindeydi.[13] Bu hastanelerde rahibeler görev yapıyorlar ve hastalara manevî destekte bulunuyorlardı.[14] Beyoğlu ve Galata, azınlık ve Levanten nüfusun fazla olması nedeniyle XIX. yüzyılda yabancı ve azınlık topluluğa hizmet eden hastanelerin en fazla bulunduğu semtler idi. 1844'te Alman Hastanesi, 1874'te Rus Hastanesi, 1876'da İtalyan Hastanesi, 1878'de Edward Blaque ve Dr. Michel tarafından kurulan Nisa Hastanesi, St. George Hastanesi, Ermeni Katolik Surp Agop Hastanesi, Gümüşsuyu Askeri Hastanesi, Cihangir Kliniği, Deniz Hastanesi, Tepebaşı Geremia Eski Vatan Hastanesi Beyoğlu ve civarında kurulan hastanelerdir.[15]

1. II. Abdülhamid Döneminde Sağlık Alanındaki Gelişmeler

II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909) Osmanlı Devleti'nde sağlık alanında önemli gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde özellikle kolera ve frengi gibi salgın hastalıklarla mücadele edilmiştir. Hem salgın hastalıklar hem savaşlar ve bu savaşlar neticesinde meydana gelen göçlerin beraberinde getirdiği sağlık sorunları hem de Tanzimat ile başlayan devlet eliyle halka bir takım hizmetlerin götürülmesi ile ilgili sosyal politikalar bağlamında hastaneler açılmıştır. Osmanlı Devleti'nin egemenlik sahası olan Anadolu, Balkanlar ve Orta Doğu'da çok sayıda hastane inşa edilmiştir. İnşa edilen bu hastanelerin yanı sıra daha önceden yapılmış olan birçok hastane onarılmış, bazı hastanelere ihtiyaç duyuldukça ve sağlık alanındaki gelişmelere paralel olarak yeni pavyonlar eklenip, ek binalar inşa edilmiştir. Ancak bu alanda yapılması düşünülen bazı yatırımlar, içinde bulunulan ekonomik şartlardan dolayı gerçekleştirilememiştir. Kırım Savaşı sonrasında başlayan borçlanmalar, Düyun-ı Umumiye'nin kurulması ile

[9] Yavuz, agm., s. 126.
[10] Erdem Aydın, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", *OTAM*, S. XV, Ankara 2004, s. 192.
[11] Agm., s. 186,189.
[12] Agm., s. 195.
[13] Rinaldo Marmara, *Bizans İmparatorluğu'ndan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*, Çev. S. Özen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 104.
[14] Age., s. 139-169.
[15] Zeynep Emel Ekim, "İstanbul'daki Misyoner Hastanelerinden Geremia (Jeremia) Hastanesi ve Mimarisi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 2,, s. 680.

sonuçlanmış ve 1882'den itibaren devlet borçlarının ödenmesi için bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu durum yatırımların ertelenmesine ya da farklı bir takım yollara yönelmeye neden olmuştur. Bunlardan biri de yeni hastanelerin kurulmasından ziyade mevcut hastanelerin geliştirilmesine veya eksik birimlerinin tamamlanmasına yönelik olmuştur.[16]

II. Abdülhamid döneminde sağlık alanında yapısal gelişmenin yanı sıra çok sayıda doktor yetiştirilip, ihtiyaç duyulduğunda özellikle de salgın dönemlerinde farklı devletlere tabi yabancı uyruklu doktorların bilgi ve tecrübelerinden yararlanılmıştır. Meclis-i Umur-ı Sıhhiye/Karantina Direktörlüğü, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane hocaları, İstanbul'daki sefarethanelerin doktorları ve özel olarak davet edilen Avrupalı uzmanlar, kolera ile mücadelede etkili rol oynamışlardır. Uluslararası nitelikteki Karantina Meclisi'nde her devletin bir temsilcisi bulunuyordu. Kırım Savaşı'ndan sonra İstanbul'da kalan yabancı doktorların kurmuş oldukları Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane de salgınları inceleyip, raporlar hazırlıyor ve ilgililere sunuyordu.[17] Avrupa devletleri daha ziyade doğu ülkelerinde görülen salgınların batıya sıçramaması için yardım teklifinde bulunmuşlardır. Örneğin Pasteur, Paris'teki Osmanlı Sefaretine, İstanbul'daki salgın hastalık şiddetlenip de kendi enstitüsünden birine ihtiyaç duyulursa, Dr. André Chantemesse'in (1851-1919) hemen İstanbul'a gidebileceğini bildirmiştir. Sefaret Müsteşarı Misak Efendi, 8 Eylül 1893 tarihli telgrafla durumu Sultan II. Abdülhamid'e arz etmiştir. Bu ilgiden memnun olan II. Abdülhamid, Dr. Chantemesse'in derhal İstanbul'a gelmesini istemiş ve adı geçen doktor, 26 Eylül 1893'te İstanbul'a gelmiştir.[18] Sultan, Avrupa'da bakteriyoloji eğitimi almış Osmanlı doktorları ve sefarethanelerin doktorlarıyla yetinmemiştir. Özellikle bakteriyoloji alanında büyük bir rekabet içinde olan Almanya ve Fransa'dan farklı teorileri benimsemiş uzmanları ülkeye davet etmiştir. 1894-1901 yılları arasında Bakteriyolojihane-i Osmaniye'de müdürlük yapan Dr. Maurice Nicolle, yine bulaşıcı bir hastalık olan cüzzamla ilgili aşı çalışmaları yapmıştır.[19] Ayrıca kolera ve veba ile ilgili çalışmalarda da bulunmuştur. Sultanın amacı en etkili mücadele yöntemlerini bulmak ve bu salgın hastalıklardan bir an önce ülkeyi kurtarmaktır. Fransa'dan Dr. Margéry, Dr. Chantemesse, Dr. Mourice Nicolle, Eugen Mondragon, Almanya'dan Dr. Rudolf Emmerich, Avusturya'dan J. Karlinski davet edilen doktorlardır. II. Abdülhamid, Dr. Chantemesse, Dr. Nicolle ve Dr. Margery ile Dr. Emmerich'in görüşlerine özel bir önem vermiş ve maddi imkânlar ölçüsünde isteklerinin yerine getirilmesini emretmiştir.[20] İşte bu yabancı doktorlardan biri de İstanbul'daki Felemenk büyükelçiliğine doktor olarak atanan ve özellikle salgın dönemlerinde görüşleri ve bilgisine başvurulan Dr. Stécoulis'tir.

2. Doktor Stécoulis ve Kurulması Düşünülen Hastane İle İlgili Görüşleri

Dr. Stécoulis, Felemenk (Hollanda) asıllıdır. Hollanda büyükelçiliği doktoru ve Hollanda Sağlık Konseyi Delegesi'dir[21]. 1883'te Alman sefaretinin doktoru Dr. Andreas David Mordtmann ve Sıhhiye Müfettişi Dr. Bartoletti Efendi (1808-1894) ile birlikte Hac ziyareti ve Kamaran karantinasıyla ilgili Yüksek Sağlık Konseyi'ne bir rapor sunmuştur.[22] 6 Aralık 1885 tarihinde

[16] Bkz. Nil Sarı - Ahmet Zeki İzgören - Ramazan Tuğ, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri'nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2014.
[17] Nuran Yıldırım - Hakan Ertin, "1893-1895 İstanbul Kolera Salgınında Avrupalı Uzmanlar ve Osmanlı Devleti'nde Sağlık Modernizasyonuna Katkıları", *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, C. 25, Özel Sayı 1, Ocak 2020, s. 86.
[18] Agm, s. 88.
[19] Zeynel Özlü - Kerim Tiryaki, "Osmanlı Dönemi Cildiye Uzmanlarından Doktor Muallim Ali Rıza Bey'in Cüzzam Hastalığı Hakkındaki Görüşleri", *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Cüzzam*, Editörler: Çakmak, F., Köse, Ş., Büke, Ç., Akçiçek, E., Gece Kitaplığı: Ankara 2018, s. 167.
[20] Yıldırım, Ertin, agm, s. 99.
[21] BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri (HR. HMŞ. İŞO) 158/54, 1 Eylül 1886 (1303. Z. 2).
[22] (Mordtmann, Bartoletti and Stécoulis, Drs, Le Pèlerina.g.e. de 1883 et la Quarantine de Camaran: Rapport au Conseil Supérior de Santé (Constantinople: Typographie et Lithographie du Journal 'La Turquie', 1883). Birsen Bulmuş, *Plague, Quarantines and Geopolitics in the Ottoman Empire*, Edinburgh University Press Ltd., 2012.

Hollanda Sefiri tarafından Babıâli'ye gönderilen bir yazıda 11, 12 ve 13 Aralık günlerinde, Geremia Hastanesi yararına sefaret hanede, geliri yoksul hastaların ücretsiz tedavileri için sarf edilecek bir balo düzenleneceği ve Osmanlı şehzadelerinin de bu eğlenceye davet edildiği bildirilmiştir. Söz konusu balo düzenlenmiş ve Geremia Hastanesi Müdürü ve Hollanda Sefarethanesi doktoru Dr. Stécoulis tarafından düzenlenen bu balodan 10.000 Frank gelir elde edilmiştir.[23] Dr. Stécoulis daha sonrasında özellikle de salgın dönemlerinde aktif olarak çalışmalarda yer almıştır. 1893'te görülen kolera salgını esnasında İstanbul Belediyesi Sağlık Komisyonu üyelerindendir. Koleraya karşı Alman asıllı Dr. Rudolf Emmerich'in geliştirmiş olduğu ilacın bu hastalığa yakalanmış iki kişi üzerinde denenmesine izin veren kişilerden biridir. Ancak bu ilacın yararı görülmemiştir.[24] Ayrıca koleranın İstanbul ve İzmir'de nasıl yayıldığı ve halkın gördüğü zararları araştırmak için kurulan bir komisyonda görev alarak, çalışmalarda bulunmuştur.[25] 4 Ağustos 1894'te muhtemelen bu salgınlardan dolayı ve bunu ortadan kaldırmak amacıyla İstanbul'da Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Belediye dairelerine bağlı olan mahallerin lağım mecraları ile kaldırımlarının inşası ve düzenlenmesiyle ilgili olarak haritalar ile iki adet raporu Mimar Jasmund[26] ile birlikte hazırlamışlardır.[27] Dr. Stécoulis, 1895'te Mekke'de meydana gelen kolera salgınının ardından Hicaz demiryoluna sevk edilerek, salgın durumunda hasta kabul edecek hastanelerin durumunu kontrol edip, değerlendirmekle görevli doktorlardan oluşan grup içinde yer almıştır.[28]

Kolerada olduğu gibi veba salgını da gerek Avrupa'da gerekse Osmanlı Devleti'nde önemli tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştı. 1800'lerde veba dünyanın birçok bölgesi için ciddi bir tehditti. Bunu Avrupa'nın dışında tutabilmek için kolera salgınında olduğu gibi çeşitli kongreler düzenlenmiştir. Dr. Stécoulis, 1897 yılında yapılan Venedik'teki Uluslararası Sağlık Konferansı'nın Bombay'da meydana gelen veba salgınının daha başlangıcında, Avrupa'ya geçmesini önlemek için tedbirler almak amacıyla gerçekleştiğini ifade ederek, vebanın 1897'den beri Kızıldeniz'in bazı limanlarına (İskenderiye, Port Said), Portekiz'deki Porto ve yakın zamanda Smyrna ve Beyrut'a kadar yayıldığını ifade etmiştir. Bu nedenle 1897'den sonra meydana gelen salgınların, Venedik Konferansı kararlarının gözden geçirilmesi gereğini ortaya koyduğunu belirterek, yeni bir uluslararası sağlık konferansının toplanması çağrısında bulunmuştur.[29]

Dr. Stécoulis veba ile mücadelede Paris'te yayınlanan Oriental Archives of Medicine and Surgery ile de işbirliği yapmıştır. Burada, Cidde'yi vuran veba hakkında bir makale yazarak, önceki salgınların mikroplarının yeniden canlandığı sonucuna varmıştır.[30] Cemiyeti Tıbbiye-i Şahane'nin yönetim kurulu üyesi olduğu 1900'de Paris'te düzenlenen XII. Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresi'ne Osmanlı Delegesi olarak katılmıştır. Bu kongrede salgınlar ile ilgili

[23] Ekim, agm., s. 181.
[24] Yıldırım, Ertin, agm., s. 97.
[25] BOA. Y. PRK. SH. 4/58, 5 Ekim 1893 (1311. RA. 24).
[26] 1888-1908 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nde resmi ve özel birçok binanın mimarıdır. Prusya asıllıdır. İstanbul'da mimar ve denetim görevlerinin yanı sıra Mühendis Mektebi ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde profesör unvanıyla 1890 yılından itibaren ders vermiştir. Bazı Osmanlı limanlarında incelemelerde bulunmuş ve bu limanlarla ilgili genişletme projeleri ve maliyet hesapları çıkarmıştır. Sirkeci Gar Binası, gümrük binaları, Rumeli Hanı, Ragıp Paşa Köşkü, Tevhide Hanım Köşkü, Germania Han bu mimar tarafından yapılan başlıca eserlerdir. Bkz. (Mehmet Yavuz, "August Carl Friedrich Jasmund ve Mimari Faaliyetleri", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 21, 2008, s. 187-209).
[27] BOA. BEO 648 / 48549 (Şehremaneti 28543), 1 Temmuz 1895 (1313. M. 8).
[28] Nermin Ersoy - Yüksel Güngör - Aslıhan Akpınar, "İnternational Sanitary Conferences from the Ottoman perspective (1851-1938)", *Hygiea Internationalis An Interdisciplinary Journal for the History of Public Health,* 10 (1), 2011, s. 53-79.
[29] François Apéry, "Pierre Apéry (1852-1918): Un Pharmacien Face À la Peste Dans L'Empire Ottoman", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 6, S. 1, 2004, s. 22-23.
[30] Apéry, agm., s. 23.

olarak fikirlerini dile getirmiştir. Kendisi, Temmuz 1900'de Sıhhiye Meclisi Müfettişidir. 300 bin nüfuslu İzmir'de 3 ay içinde ancak 20 vakanın ortaya çıkmasından dolayı hastalığın salgın şeklinde olmadığı düşüncesindedir. Zaten hastalığın yalnızca alt tabakadan ve sağlık kaidelerine uymayan insanlar arasında görülmesi bunu teyit eder niteliktedir. Ona göre bu tür vebanın korkulacak bir tarafı yoktur. Çünkü bu ortalama bir vebaya uygun bir durum değildir. Son üç senedir Akdeniz sahilleriyle Mısır'da ve daha sonra da İzmir'de görülen veba bu şekildedir. Bu nedenle uygulanan tedbirlerle ilgili bir takım köklü değişiklikler yapmak gerekmektedir. 25 Mayıs 1901 tarihinde İstanbul'daki bir gazetede bu konuyla alakalı bir makale kaleme almıştır. Yazıda vebadan dolayı bulaşık olarak isimlendirilen memleketlerde karantina tesisinin artık lüzumsuz bir tedbir olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca böyle bir tedbir, ticari faaliyetlere zarar verdiği için kaldırılması önemlidir. Bu fennî delillerle de ispat edilmiştir.[31] Dr. Stécoulis, 1901 yılında başhekim olarak, Sör Augustine yönetimindeki Geremia Hastanesi'nde çalışmıştır. Şehremaneti Hıfzıssıhha Komisyonu azası olan Dr. Stécoulis, vefat ettikten sonra yapmış olduğu hizmetler karşılığı almış olduğu üç yüz on yedi guruş maaş, eşinin kimsesiz olması nedeniyle Heyet-i Umumiye tarafından eşine tahsis edilmiştir.[32]

Umumî bir hastane inşa edilmesi düşüncesinde olan II. Abdülhamid, bunun için Osmanlı Bankası Müdürü Mösyö Foster[33]'dan bir layihanın hazırlanmasını istemiştir. Osmanlı Bankası Müdürü Mösyö Foster, padişaha hitaben yazdığı arizada, bu gibi işlerde tecrübe ve özel bilgi sahibi olan bazı kişilerden ve özellikle de Dr. Stécoulis'ten yardım talep edildiğini ifade etmiştir. Bu konuda Dr. Stécoulis tarafından Fransızca olarak bir layiha kaleme alınmış[34] ve Osmanlı Bankası Müdürü Foster tarafından padişaha arz ve takdim edilmiştir[35]. Fransızca nüshasında Dr. Stécoulis, "Majesteleri Büyük ve Güçlü Sultan Abdul Hamid Han Efendimiz" şeklinde başlamış olduğu layihada, II. Abdülhamid'in kendisine uluslararası bir hastanenin kurulması için bir proje sunması konusunda talimat verdiğini ifade etmiştir. Bu görevin Dr. Stécoulis'e verilme nedeni olarak, Avrupa'daki özellikle de Viyana'daki hastanelerin tertip ve düzenleri hakkında bilgisinin olması gösterilmektedir. Ayrıca 1877-1878 yıllarında yabancı komisyonlar tarafından tesis olunan hastanelerin düzenlenmesi esnasında aldığı görevlerdeki deneyimleri de göz önünde bulundurulmuştur. Bunlardan başka tedavi için hastaneye kabul edilecek farklı inanç ve ırktan insanların usul ve geleneklerine uygun bir hastanenin ihtiyaçlarının neler olabileceğiyle ilgili

[31] Mesut Ayar - Yunus Kılıç, "Osmanlı'da Vebanın Sona Erişine Dair Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/2, 2017, s. 177.
[32] BOA. ŞD. 1098/52, 28 Temmuz 1909 (1327. B. 10).
[33] İngiliz asıllı olan Morgan Hugh Foster (1815-1891), 1870-1889 yılları arasında Osmanlı Bankası müdürlüğü yapmış ve komisyon (muhtemelen Düyun-ı Umumiye) azalığında bulunmuştur (BOA. Y. MTV. 26/82, 7 Haziran 1887 (1304. N. 15). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yenilgisi ve masrafları, devleti büyük bir maddi krize sokmuştur. Osmanlı borçlarının tasfiyesi amacıyla 1879'da Osmanlı Devleti ile alacaklıları arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu Rüsum-ı Sitte İdaresi'nin teşkilinde Sadrazam Said Paşa, Maliye Nazırı İbrahim Edip Efendi ile birlikte Foster'in de imzası yer almaktadır (BOA. A.}DVN. MKL. 18/9, 13 Aralık 1879 (1296. Z. 28). 1881 yılında Osmanlı Devleti'nin borçlarının ödenmesi ve alacaklıların menfaatinin korunması amacıyla, bir plan dâhilinde bu işleri yürütmek üzere Düyun-ı Umumiye İdaresi kurulmuştur. Osmanlı Devleti, bu teşkilatın kurulmasının ardından dışarıdan ve içeriden borç para alınmaya devam etmiştir. Osmanlı Bankası müdürü olan Foster, bu görevinin başında bulunduğu müddet içerisinde banka aracılığıyla alınan ya da bankaya olan borçların ödenmesinde aktif roller üstlenmiştir. Gerekli masraflar için harcanmak üzere İzmir-Kasaba Demiryolları Kumpanyası Meclis İdaresi tarafından sekiz yüz bin lira borçla ilgili olarak bir mukavele yapılmıştır. Bunun imzalanmasında Osmanlı Bankası müdürü Foster da hazır bulunmuştur (BOA. Y.A.RES. 31/21, 25 Ekim 1885 (1303. M. 16). Ayrıca tedavüle çıkacak istikraz tahvilleri ile ilgili olarak Foster ile Maliye Nazırı Mustafa Zihni Paşa arasında bir müzakere yapılmıştır (BOA. Y. PRK. HH. 16 / 68, 11 Mart 1886 (1303. C. 5). Osmanlı Devleti'nin ekonomik yönden zorda olduğu bu dönemde Osmanlı Bankası müdürü olan Foster, devlet hazinesinin bankaya olan borçları nedeniyle zaman zaman görüşmelerde bulunmuştur. Devletin borçlarına karşılık göstermiş olduğu gümrükler hasılatının ödenmediği ile ilgili layiha sunmuştur (BOA. Y.EE. 82/47, 2 Ocak 1889 (1306. R. 29). Yine Maliye Nazırı Agop Paşa ile görevi nedeniyle zaman zaman mali konularda görüşmeler yapmıştır (BOA. Y.PRK. BŞK. 15/10, 17 Şubat 1889 (1306. C. 16).
[34] BOA. Y.EE. 12/25, 9 Mart 1883 (1300. R. 29).
[35] BOA. HR. TO. 379/26, 21 Mart 1883 (1300. CA. 12).

deneyimlerinden yararlanılmak istenmiştir. Dr. Stécoulis de layihada ifade ettiği görüşleriyle ilgili olarak arzu ve talep edildiğinde gerekli açıklamaları yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir.

Dr. Stécoulis, ilk önce hastanenin mevkiinin nerede olması gerektiği konusuna değinmiştir. Çünkü hastanenin inşa edileceği yer son derece önemlidir. Bu yerin mutlaka havası güzel, mevkii yüksekte olmalı ve yerleşim yerleriyle çok iç içe olmamalıdır. Fakat hastaların hastaneye kolaylıkla gidebilmeleri için şehirden de uzak olmamalıdır. Hastanenin, hastaların miktarına göre büyük veya küçük dairelere bölünmüş ve belirtilen amaca hizmet edebilmeleri için hepsinin ihtiyaç duyulan malzemeler ile donatılmış olması önemlidir. Bunlara ek olarak etrafının bir bahçe veya verimli bir arazi ile çevrili olması ve hastanenin her türlü ihtiyacı için suyun bol olması aranılan özelliklerdir.

Söz konusu hastanenin ilk etapta Galata veya Beyoğlu'nda kurulabileceği düşünülmüştür. Ancak bu yerlerle ilgili bir takım kaygıları bulunmaktadır. Şöyle ki nüfusun yoğun olduğu İstanbul'un Avrupa yakasında zaten birçok hastane vardır. Ayrıca bu bölgede, şehrin havasının sağlık açısından güzel ve faydalı olmadığı düşüncesindedir. Galata'nın arazisi, düz ve geniş olmakla birlikte havasının iyi olmaması sebebiyle istenilen hastanenin inşaası için elverişli olmayacağını ifade etmiştir. Beyoğlu'nda ise hastane inşası için boş ve uygun bir mevkiin olmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla bu iki bölgede aranan şartlarda yani yüksek mevkide, havası güzel ve hastane pavyonlarının etraftaki yerleşim yerlerinden uzak olarak inşa edilmesine uygun, geniş bir arazi bulunmadığı ifade edilmiştir. Belirtilen şartlara uygun yerlerin, Nişantaşı'nda ya da Maçka'da bulunabileceği dile getirilmiştir. Bu iki yerden Nişantaşı civarının daha elverişli olduğu belirtilmiştir. Bunun nedeni ise adı geçen yerlerde ve özellikle de İstanbul merkezde devlet veya farklı cemaatler tarafından idare edilen çeşitli hastanelerin olmasıdır. Nişantaşı civarında belirtilen şartlarda sağlık hizmeti verebilecek bir bina yoktur. Üstelik arazi hastane için uygun genişliktedir. Aranılan özellik ve donanıma sahip yüz yataklı ahşap bir hastanenin bütün donanım ve teçhizatlarıyla beraber inşaat masrafları da dahil olmak üzere maliyetinin üç-dört bin Osmanlı lirasını geçeceği düşünülmektedir. İnşaat ehliyetli insanların görevlendirilmesi halinde 1884 yılı kışının başlarına kadar bitirilebilecektir.

Dr. Stécoulis'e göre büyük binaların inşasından ziyade farklı sağlık hizmetleri için farklı binaların inşaası daha uygun olacaktır. Erkekler, kadınlar[36] bulaşıcı hastalığı olanlar ve dışarıdan muayeneye gelecek hastalar için hatta mümkün olması halinde doğumu yaklaşan kadınlara mahsus olmak üzere farklı birçok binada hizmet verilmesinin yerinde olacağını ifade etmiştir.

Yeni inşa edilecek hastane için satın alınacak arsanın ve yapılacak inşaatın maliyetini önceden söylemenin mümkün olmayacağını belirten Dr. Stécoulis'a göre inşa edilmiş binaların satın alınması daha ekonomik olacaktır. Ama öte yanan satın alınacak hali hazırda mevcut bu binalar, padişahın da yardımıyla inşa edilmesi düşünülen hastane kadar aranan özelliklere sahip olamayacağı aşikârdır. Ancak yeni inşa olunacak bina veya bunu meydana getiren bölümler, bu şartları bir arada toplayabilir. İnşaatın bitmesinden sonra Dr. Stécoulis'in tespit ve tahminine göre yüz yatak için yaklaşık bin lira harcanacaktır. İnşası düşünülen hastanenin senelik masrafı yaklaşık olarak aşağıda Tablo.1'de olduğu gibidir.

[36] Osmanlı toplumunda kadın hastalar, evde tedavi edilir, usta-çırak usulüyle yetişmiş ebeler evde doğum yaptırırdı. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınların tedavisi için İstanbul'da hastane ve klinikler açılmış, ayrı koğuşlar yapılmıştır. Kadın hastalar, erkek doktorlar tarafından da muayene ve tedavi edilmekteydi. Doğum yine ebe kadınlar tarafından yapılmaktaydı. Haseki Hastanesi'nde, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar da tedavi görmeye başlamıştır (Bkz. Gündüz, *agt.*).

Tablo.1. Hastanenin senelik masrafı

Hastaların iaşesi	1800
Doktorlar ile hastane hizmetlilerinin maaşları	1375
Senelik masraf toplamı	3175

Arsanın satın alınması, binaların inşası, hastane için gereken bütün teçhizat ve yatak benzeri eşyalar ile senelik masraflar beklenenden fazla olur ise cins ve mezhebe bakılmayarak hasta kabul eden böyle bir hastane için halktan da para yardımının geleceği umulmaktadır. Bununla ilgili olarak padişahın irade-i seniyyesi beklenmektedir.

Daha sonra Dr. Stécoulis, hastanenin işleyişi ve idaresi konusuna değinmiş, bunun için bir komisyonun kurulmasını önermiştir. Buna göre komisyonda, padişah tarafından görevlendirilecek olan dördü Müslüman, üçü gayrimüslim olmak üzere yedi aza bulunacaktır. Komisyonun başkanı ile ikinci başkanı yine bu belirtilen aza arasından seçilip, tayin edilecektir. Azadan biri vefat eder veya başka nedenlerden dolayı azalık boş kalır ise komisyon, bu görevi yapmaya muktedir üç kişiyi seçerek, bu isimleri bir yazı ile padişaha sunulacaktır. Padişah, bunlardan birini tayin edecektir.

Hastanede verilecek hizmet ve bunlarla ilgili kişilere de değinilmiştir. Umumi hastaneye hastalığı ne olursa olsun hem kadın hem de erkek hastalar kabul edilecektir. Bu nedenle iç hizmetlerin ikiye ayrılması uygun bulunmuştur. Ancak kadın ya da erkeklere mahsus olan dairelerde, açık olan bir yer olduğunda diğeri bundan yararlanabilecektir.

Doktorluk hizmetinin de ikiye ayrılabileceği belirtilmiştir. Bunlardan biri iç hastalıklar diğeri ise cerrahî müdahaleyi gerektiren hastalıklardır. Cerrahi müdahale gerektiren en önemli işlerden biri de doğum zamanı yaklaşmış olan hamile kadınlara bir dairenin tahsis edilmesidir. İstanbul'daki hastanelerin en büyük eksikliklerinden biri olan böyle bir dairenin tesis edilmesi gerekli görülmüştür. Bu eksikliğin giderilmesi ile birçok hayatın kurtarılacağı muhakkaktır. Dr. Stécoulis'in ifadesine göre Avrupa'nın en mükemmel hastanelerinde bir doktor elliden fazla hastaya bakamaz. Bundan dolayı düşünülen hastanede biri iç hastalıklara diğeri cerrahiyeye bakmak üzere dışarıdan iki doktorun gelmesi gerekli görülmektedir. Yine her biri bu iki bölüm hastalarından birine bakmak ve gece-gündüz hastanede kalmak üzere iki doktor, bir muavin ve hastane hademesiyle beraber bir eczacı bulunmalıdır. Aynı şekilde hastalara bakmak üzere istenilen vasıflara sahip hademe seçilmesi bir hastane hizmetinin düzgün bir şekilde yürütülebilmesi için en önemli özelliklerdendir. Dr. Stécoulis'e göre kadınlar, erkeklerden daha fazla merhametli ve şefkatli olduklarından hastanedeki hizmetlerin rahibelere bırakılması yerinde olacaktır [37]. Çünkü bu yöndeki hizmetlerde ne derece hayat verip, var ettikleri defalarca

[37] Kırım Savaşı (1856)'nda Osmanlı Devleti ile aynı safta, Rusya'ya karşı savaşan Fransa ve İngiltere ordularında, yaralı askerlerin bakımları için rahibeler görev almışlardır. Fransız ordusunda Fransız Katolik Saint Vincent de Paul rahibeleri; İngiliz ordusunda ise "Merhametli Kız Kardeşler" adı altında kilise ile bağlantılı olarak savaşta hemşirelik hizmetinde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde ise böyle bir hizmet yer almamaktaydı. Ancak savaş esnasında bu sağlık kurumunu ve elemanlarını yakından gözlemleme fırsatı bulmuşlardır (bkz. Serap Torun, *Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik,* Akademisyen Kitabevi, Ankara 2014). Florence Nigtingale, Kırım Savaşı nedeniyle İstanbul'a gelmiştir. II. Abdülhamid döneminde de istek üzerine Almanya'dan on bir hemşire gelmiştir. Bunlar 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı ordusunun yaralılarına bakmakla görevlendirilmiştir (Müesser Şenses - Rahime Aydın, "19. Yüzyılda Osmanlı'da Hemşirelik", *Sağlık ve Toplum*, 17/2, 2007, s. 24-25). Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1912 yılında Balkan Savaşları esnasında İstanbul'da açılan ve gönüllü kadınların katıldığı kurslar neticesinde hemşireler yetiştirilmiştir. Bu tarih Türk hemşireciliğinin başlangıcı sayılmaktadır (Necmettin Özçelik, "İlk Türk Hemşiresi Safiye Hüseyin (Elbi) ve Hemşirelik Tarihi Fotoğrafları Koleksiyonu", *2. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu*, İstanbul 2017, s. 359). Bu nedenle İstanbul'daki bazı hastanelerde bu rahibelerden hasta bakıcı olarak yararlanıldığı bilinmektedir.

görülmüştür. En son yapılan savaşta[38] içlerinden on yedisi birçok can kurtarmıştır. Altıncı daire-i belediye[39] hastanesi de dahil olmak üzere Beyoğlu'nda bulunan bütün hastanelerde onların hizmetlerinden yararlanılmaktadır[40]. Dr. Stécoulis'e göre bu rahibeler, hastalar hakkında samimiyet ve şefkatle görevlerini insaniyetle gereği gibi yapmışlardır. Kendilerine mahsus ziynetten yoksun olan, elbiseye ancak yetecek derecede maaş almalarına rağmen umumî hastanenin yapmakla yükümlü olduğu insaniyet amaçlı aranan bütün vasıflara sahiptirler. Her on hasta için bir rahibe lazımdır. Bundan dolayı yüz yataklık bu hastane için on rahibe ve bunlardan hasta olanların veyahut geceleri hastaların yanında beklemek zorunda olanların işlerini görebilmek için de beş rahibe daha istihdam olunmalıdır. Bundan başka erkek hastalara hizmet eden rahibelere adap gereği, ihtiyaç duyulduğunda yardım için iki erkek hizmetçi bulunmalıdır. Ayrıca hastane müdürü adıyla bir baş memur veya müdire unvanıyla bir başrahibe ve bir vekilharç tayin olmalıdır. Bunlara ek olarak iki hizmetçi, ayak hizmetinde istihdam olunmak üzere dört kişi, iki çamaşırcı kadın, iki aşçı ve bir işçi yamağı istihdam edilmelidir.

İnşa edilecek hastanenin tefrişiye masraflarına gelince, buna dair açıklamanın zamanı geldiğinde arz olunacağı ifade edilmiştir. Diğer hastaneler tarafından satın alınan eşyaların fiyatları dikkate alındığında bir yatağın masrafının beş liradan yüz yatak için beş yüz ve hastane memurları ve hademesine mahsus dairenin tefrişi ile mutfak levazımatının tedariki için iki yüz ve cerrahi aletler ile mükemmel bir eczanenin teşkili için üç yüz lira olmak üzere hastanenin tedaviye başlayacak bir hale gelebilmesi için toplam bin lira masraf yapmak gerektiği ifade edilmiştir. Hastaların iaşe ve ibate masrafları ile hastane memurları ve hademesinin maaşları Tablo.2'de olduğu gibi belirlenmiştir:

Tablo.2. Hastaların iaşe ve ibate masrafları ile hastane memurları ve hademesinin maaşları

	Osmanlı Lirası
İki tabip senelik üçer yüz liradan	600
İki tabip muavini senelik yüzer liradan	200
Bir eczacı senelik yüz liradan	100
Bir eczacı yamağı senelik elli liradan	50
On yedi rahibe senelik sekiz liradan	136
İki aşçı senelik otuz liradan	60
Bir aşçı yamağı senelik on beş liradan	15
Hastalara bakmak için iki hizmetçi senelik yirmi dört liradan	48
İki çamaşırcı senelik yirmi dörder liradan	48
Ayak hizmetinde istihdam olunmak üzere dört kişi senelik on beşer liradan	60
İki hizmetçi senelik yirmi dört liradan	48

[38] Muhtemelen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı.

[39] Osmanlı Devleti'nde ilk modern belediye teşkilatıdır. Bugünkü Beyoğlu ilçe sınırları içinde yer alan Galata ve Pera (Beyoğlu)'yı kapsamaktadır. İlk belediye teşkilatlanmasının Galata ve Beyoğlu'nda olmasının nedeni, bölge nüfusunun yüksekliği ve bu bölgenin diğer bölgelere oranla daha doğru bir yapılaşma içerisinde olmasıdır. Ayrıca bölgede yaşayanların büyük çoğunluğunun Avrupa kentlerini görmüş olması ve belediye hizmetlerine aşina oluşu da diğer bir etkendir (bkz. Şevki Bilgehan Önver, "Altıncı Daire-i Belediye ve Günümüz Belediye Hizmetleriyle Karşılaştırılması", *Takvim-i Vekayi*, C. 7, S. 1, 2019, s. 37-72.

[40] St. Vincent de Paul rahibelerinin hizmet verdiği hastanede inanç ve ırk ayrımı yapılmadan hastalar ücretsiz tedavi edilmiştir (Sarı, İzgöer ve Tuğ, R., age, s. 14). İstanbul'da Saint-Benoit arşivinde yer alan bir el yazmasında, Filles de la Charité rahibelerinin İstanbul'da 1887 senesinde sayılarının 143 adet olmasından ve bunların on bir kuruma dağılmasından bahsedilmektedir (Marmara, age., s. 160).

Maaşların Toplamı	1365
İdare Masrafları	1800
Senelik masrafların toplamı	3165

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde Kırım Savaşı'ndan sonra başlayan ve kısa sürede büyüyerek önemli meblağlara ulaşan dış borçlar, 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonra savaş dolayısıyla yapılan harcamalar ve ardından gelen ağır yenilgilerle ödenemez duruma gelmişti. 1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamid, bir taraftan bir takım mali reformlarla ülkeyi sıkıntılı durumdan kurtarmak için gereken tedbirleri alma yoluna giderken diğer taraftan da çeşitli alanlarda yatırımlar yapmaya çalışıyordu. Ancak her geçen yıl artan dış borçlar, ödenemez duruma gelmiş ve Bâb-ı âli, Ekim 1880'de alacaklı devletlere başvurarak, ülkelerindeki Osmanlı borç tahvili almış olan kişileri temsil edecek delegelerin İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Gelen temsilcilerle Osmanlı heyeti arasında görüşmeler yapıldı. Bu konu ile ilgili çalışmalar bir buçuk yıl kadar sürdü ve 1881'de Muharrem Kararnamesi adı ile bir kararname, padişahın fermanı ile yürürlüğe konuldu. Böylece Osmanlı borçlarının idaresi Düyun-ı Umumiye İdaresi adı ile kurulan yeni bir yönetimin idaresine bırakıldı. Bu idare, Osmanlı borçlarına karşılık olarak Rusum-ı sitte (altı vergi) adıyla altı kalem gelire el koydu[41]. Devletin içinde bulunduğu bu siyasi ve mali sıkıntılar, yapılması düşünülen bir takım yatırımların sekteye uğramasına neden oldu. Bunlardan biri de sağlık hizmetleridir. II. Abdülhamid Dönemi'nde sağlık alanında çeşitli çalışmalar yapıldı. İmkânlar dâhilinde hastaneler inşa edilip geliştirildi; doktor yetiştirilmesine önem verilip, yabancı devletlerden alanında uzman kişiler getirildi; bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilerek, laboratuvar çalışmalarına yönelindi. Zaman zaman bu kişilerin görüşlerine dair raporlar ve layihalar istendi. Sağlık alanında layiha sunan bu kişilerden biri de Dr. Stécoulis'tir.

Makaleye konu olan layiha, İstanbul'da yapılması düşünülen umumi bir hastane ile ilgilidir. II. Abdülhamid tarafından 1883 yılında Osmanlı Bankası müdürü Foster'dan konu ile ilgili bilgi istenmiştir. O da bu konuda tecrübesi ve bilgisine güvendiği Felemenk asıllı Dr. Stécoulis'e durumu iletmiştir. Dr. Stécoulis, Osmanlı Devleti'nde çeşitli zamanlarda özellikle de salgın dönemlerinde bilgisine başvurulan ve çeşitli sağlık kurumlarında görev almış bir doktordur. Layihada ifade edildiği üzere Avrupa'daki çeşitli hastanelerin yapısı ve işleyişi ile ilgili bilgi sahibidir. Düşünülen umumî hastaneyle ilgili kurulacağı yer başta olmak üzere işleyişi, çalışacak kişiler, hastanenin donanımı için gerekli malzemeler, yıllık masrafının ne kadar olabileceği ve çevre düzenlemesine kadar ayrıntılı bir layiha sunmuştur. Daha sonra bu layiha, Foster tarafından II. Abdülhamid'e takdim edilmiştir.

Yapılan araştırmalar neticesinde layihada adı geçen yerlerde (Nişantaşı, Maçka, Beyoğlu, Galata) bu özelliklere sahip bir hastanenin bu dönemde inşa edildiği tespit edilememiştir. Muhtemelen layihada da ifade edildiği üzere dönemin ekonomik şartları gereği kurulacak böyle bir hastane için külliyetli bir bütçe ayırmak yerine mevcut hastanelere ihtiyaç duyulan birimlerin eklenmesi daha yerinde bulunmuş olabilir. Çünkü layihanın Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilme tarihi olan 1883'ten itibaren İstanbul'un çeşitli yerlerindeki birçok hastanenin onartılmış veya hastanelere ek binalar yaptırarak yeni bölümlerin ilave edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Özellikle 1884 yılından itibaren layihada belirtilen bölümler ve mevcut hastanelerde yer almayan ancak dönemin ihtiyaçları doğrultusunda gerek duyulan birimlerin eklenmiş olduğu

[41] Bkz. Bedri Gürsoy, "100. Yılında Düyun-u Umumiye İdaresi Üzerine Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 40, S. 1-4, İstanbul 1984,s. 17-59; Saffet Kartopu, "Düyun-u Umumiye İdaresi ve İdareyle İlgili Görüşler", *Global Journal of Economics and Business Studies Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 2012, s. 32-40.

görülmektedir. Bu hastanelerden biri Haseki Nisa Hastanesi ya da sonraki adıyla Hamidiye Nisa Hastanesi'dir. 1550'de Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaptırılan Haseki Darü'ş-şifası, daha sonraki yıllarda farklı isimlerle, çağın gereklerine göre bir takım eklemelerle geliştirilerek sağlık alanındaki hizmetlerini devam ettirmiştir. II. Abdülhamid döneminde, ihtiyaca binaen 1884 yılında Moralı Ali Şefik Beye ait olan Taş Konak satın alınmış, tadilat yapılarak bu hastaneye eklenerek hizmete sokulmuştur. Yüz yatak kapasitelidir[42]. Sezaryen ameliyatlarının da yapıldığı doğum salonları eklenmiştir. 1886 yılında kadınlar için bir göz birimi kurulmuştur. 1890 yılında kapasitesi 250-300 yatağa çıkarılmıştır. 1891 yılında salgın hastalıkların bulaşmasını önlemek amacıyla ayrı binalar olarak bölümler inşa edilmiştir. 1894'te poliklinik, ameliyathane, hasta koğuşları, eczane, çamaşırhane, hamam vb. eklenmiştir. Bu ek birimler, 1908 yılına kadar sürmüştür[43].

Yine 31 Ocak 1896'da öksüz ve yetim kız ve erkek çocuklar; engelli ve kendine bakamayacak derecede olan kimsesiz fakir ve yaşlılar için layihada ifade edildiği gibi din ve mezhep farkı gözetilmeksizin, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın hem sağlık hem de sosyal bir kurum olan İstanbul Darülacezesi hizmete girmiştir. Bu kurum, layihada adı geçen önerilen yerlere yakın Şişli'de inşa edilmiştir. Yine layihada ifade edildiği şekliyle kadınlar ve erkekler için iki ayrı hastane, hasta koğuşları, doğumevi, eczane, göz ameliyathanesi, çamaşırhane vb. bölümleriyle çok yönlü hizmet veren bir sağlık kurumudur[44]. Hastanenin tefrişiyle ilgili olarak da Avrupa'dan en yeni tıbbi cihazlar getirilmiştir[45].

II. Abdülhamid Dönemi'nde, 1898 tarihli bir fermanla yaptırılmasına karar verilen ve başlanılan diğer bir hastane de Hamidiye Etfal Hastanesidir. 5 Haziran 1899'da açılmıştır. Çocuk ve kadın hastalar kabul edilmiştir. İhtiyaç halinde yaralı askerler de tedavi edilmiştir. Şişli'de layihada da ifade edildiği üzere farklı hastalıkların birbirinden bağımsız ve ayrı yapılarda tedavi edildiği, büyük bir bahçe içinde farklı binalardan oluşan bir hastane şeklinde düzenlenmiştir[46].

Yine layihada ifade edildiği üzere Darü'ş-şifalarda olduğu gibi hastaneler de inşa edilirken mimarî yönden, hastaların ihtiyaçları, manevî gereksinimleri ve rahatlamaları bakımından birçok unsur göz önünde tutulmuştur. Hangi bölgede ne amaçlı hastaneye ihtiyaç duyulduğu tespit edilip, gerekli donanımlar çağın en ileri teknikleriyle sağlandığı gibi inşa edilecek olan binanın mimari özellikleri ve çevre düzenlemesine de dikkate edilmiştir.

Kaynakça

A. Arşiv Vesikaları:

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi:

-Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO.)

-Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri (HR. HMŞ. İŞO.)

-Hariciye Nezâreti Tercüme Odası (HR. TO.)

-Sadaret Mukavelenameler (A.}DVN. MKL.)

[42] Gülhan Balsoy, "Bir Kadın Hastanesi Olarak Haseki Hastanesi ve 19. Yüzyıl İstanbul'unda Bikes ve Bimesken Kadın Olmak", *Toplumsal Tarih*, S. 257, 2015, s. 82.
[43] Sarı.- İzgöer - Tuğ, age., s. 70-71.
[44] Bkz. Nuran Yıldırım, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, Darülaceze Vakfı Yayını Numune Matbaacılık, İstanbul 1996.
[45] Nevzat Özkaya, (Editör), *Sultan II. Abdülhamid Han'ın Yaptırdığı Hayır Kurumlarından Dârülaceze*, Sadeleştiren: Mehmet Kanar, İstanbul 2014, s. 125.
[46] Bkz. Nuran Yıldırım, *Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı Hamidiye Etfal Hastanesi*, Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul 2010.

-Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)

-Yıldız Esas Evrakı (Y. EE)

-Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y. MTV.)

-Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK. BŞK.)

-Yıldız Perakende Hazine-i Hassa (Y. PRK. HH.)

-Yıldız Perakende Sıhhiye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. SH.)

-Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES.)

B. Tetkik Eserler-Makaleler

ACIDUMAN, Ahmet, "Darü'ş-şifalar Bağlamında Kitabeler, Vakıf Kayıtları ve Tıp Tarihi Açısından Önemleri- Anadolu Selçuklu Darü'ş-şifaları Özelinde", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 63 (1), 2010, s. 9- 15.

APERY, François, "Pierre Apéry (1852-1918): Un Pharmacien Face À la Peste Dans L'Empire Ottoman", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 6, S. 1, 2004, s. 15-35.

ATASEVEN, Asaf. "Gureba Hastanesi", *İslam Ansiklopedisi*, C. 14, TDV, İstanbul 1996, s. 202-204.

AYAR, Mesut – Yunus Kılıç, "Osmanlı'da Vebanın Sona Erişine Dair Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/2, 2017, s. 163-181.

AYDIN, Erdem, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", *OTAM*, Sayı: XV, Ankara 2004, s. 185-207.

BALSOY, Gülhan, "Bir Kadın Hastanesi Olarak Haseki Hastanesi ve 19. Yüzyıl İstanbul'unda Bikes ve Bimesken Kadın Olmak", *Toplumsal Tarih*, S. 257, 2015, s. 80-84.

ÇAVDAR, Necati – Erol Karcı, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması'na Dair Bibliyografik Bir Deneme", *Turkish Studies*, 9/4, 2014, s. 255-286.

BULMUŞ, Birsen, *Plague, Quarantines and Geopolitics in the Ottoman Empire*, Edinburgh University Press Ltd., 2012.

EKİM, Zeynep Emel, "İstanbul'daki Misyoner Hastanelerinden Geremia (Jeremia) Hastanesi ve Mimarisi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 2, 2019, s. 679-698.

ERSOY, Nermin – Yüksel Güngör, Aslıhan Akpınar, "İnternational Sanitary Conferences from the Ottoman perspective (1851-1938)", *Hygiea Internationalis An Interdisciplinary Journal for the History of Public Health*, 10 (1), 2011, s. 53-79.

GÜNDÜZ, Feryal Saygılıgil, *Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Kadınlara Hizmet İçin Açılan Hastane ve Klinikler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1999.

GÜRSOY, Bedri, "100. Yılında Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi Üzerine Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 40, S. 1-4, İstanbul 1984,s. 17-59.

KARTOPU, Saffet., "Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi ve İdareyle İlgili Görüşler", *Global Journal of Economics and Business Studies Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 2012, s. 32-40.

MARMARA, Rinaldo, *Bizans İmparatorluğu'ndan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*, Çev. S. Özen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

ÖNVER, Şevki Bilgehan, "Altıncı Daire-i Belediye ve Günümüz Belediye Hizmetleriyle Karşılaştırılması", *Takvim-i Vekayi*, C. 7, S. 1, 2019, s. 37-72.

ÖZÇELİK, Necmettin, "İlk Türk Hemşiresi Safiye Hüseyin (Elbi) ve Hemşirelik Tarihi Fotoğrafları Koleksiyonu", *2. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu*, İstanbul 2017, s. 359-377.

ÖZKAYA, Nevzat (Editör), *Sultan II. Abdülhamid Han'ın Yaptırdığı Hayır Kurumlarından Dârülaceze*, Sadeleştiren: Kanar, Mehmet, İstanbul 2014, s. 125.

ÖZLÜ, Zeynel – Kerim Tiryaki, "Osmanlı Dönemi Cildiye Uzmanlarından Doktor Muallim Ali Rıza Bey'in Cüzzam Hastalığı Hakkındaki Görüşleri", *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Cüzzam*, Editörler: Çakmak, F., Köse, Ş., Büke, Ç., Akçiçek, E., Gece Kitaplığı, Ankara 2018.

SARI, Nil, "Educating the Ottoman Physician (Osmanlılarda Doktor Eğitimi), *Tıp Tarihi Araştırmaları* (2), 1988, s. 40-64.

SARI, Nil – Ahmet Zeki İzgören – Ramazan Tuğ, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri'nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2014.

SONGUR, Haluk – Tuba Saygın, "Şifahaneden Hastaneye: Sağlık Kuruluşlarının Değişimine Genel Bir Bakış", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19 (1), 2014, s. 198-212.

ŞENSES, Müesser – Rahime Aydın, 19. Yüzyılda Osmanlı'da Hemşirelik, *Sağlık ve Toplum*, 17/2, 2007, s. 21-29.

TORUN, Serap, *Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2014.

YAVUZ, Mehmet, "August Carl Friedrich Jasmund ve Mimari Faaliyetleri", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 21, 2008, s. 187-209.

YAVUZ, Yıldırım, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Sağlık Kuruluşları", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 1988, s. 123-142.

YILDIRIM, Nuran, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, Darülaceze Vakfı Yayını Numune Matbaacılık, İstanbul 1996.

YILDIRIM, Nuran, *Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı Hamidiye Etfal Hastanesi*, Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul 2010.

YILDIRIM, Nuran – Hakan Ertin, "1893-1895 İstanbul Kolera Salgınında Avrupalı Uzmanlar ve Osmanlı Devleti'nde Sağlık Modernizasyonuna Katkıları", *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, C. 25, Özel Sayı 1, Ocak 2020, s. 85-101.